

جایگاه باور به منجی و نجات بخشی در هندسه اعتقادی یهودیت و صهیونیست

مهدیه شهرکی^۱

چکیده

«اندیشه نجات و منجی موعود در آخرالزمان»، اندیشه مشترک بسیاری از ادیان الهی و غیرالاهی است، که پیروانشان در فرایند مبانی دینی خود بدان معتقد هستند. سیر بررسی اندیشه نجات در تمامی ادیان به سمت جامعه ایده‌آل و محبوب جوامع مختلف ادیانی است. یعنی آنچه در اعتقاد به منجی موعود در میان ادیان مشترک است، مسئله تحقق جامعه‌ای است ایده‌آل و عاری از ظلم و ستم. بنابراین هدف از انجام این تحقیق، بررسی جایگاه باور به منجی و نجات بخشی در هندسه اعتقادی یهودیت و صهیونیست با استفاده از روش توصیفی-مروری و مطالعات معتبر کتابخانه‌ای بوده است. نتایج یافته‌های تحقیق نشان داد، صهیونیسم، با بهره‌برداری از مفهوم موعودگرایی، ایده‌ی بازگشت به سرزمین موعود را با انگیزه‌های ملی‌گرایانه و سلطه‌جویانه ترکیب کرد و به نوعی، موعودگرایی را در جهت منافع سیاسی و اقتصادی خود مصادره کرد. همچنین «موعود باوری» و «اندیشه نجات» در آیین یهودیت، با محوریت یهوه، برگزیدگی و سرزمین موعود می‌باشد؛ یعنی اعتقاد به یهوه و خدایی نجات دهنده و نیز، اعتقاد به این‌که آنها قوم برگزیده هستند.

واژگان کلیدی: منجی، نجات بخشی، یهودیت، صهیونیست.

^۱. حوزه علمیه زینبیه (سلام الله علیها) شهرستان زهک، شماره تماس طلبه: ۰۹۹۴۴۰۹۰۰۱۹.

مهدویت یا موعود باوری، یعنی اعتقاد به یک نجات بخش در آخرالزمان برای نجات و رهایی انسان ها و برقراری صلح و عدالت خواهد بود. در واقع، اندیشه نجات و «موعود باوری» در میان ادیان، اعم از ابراهیمی و غیر ابراهیمی از مسائل مهم و اساسی و مورد توجه آنها است. بنابراین، یکی از مهم ترین و اساسی ترین شاخص های فرهنگ مهدوی، «موعود باوری» است که در فطرت الاهی انسانی ریشه دارد و مورد توجه تمامی ادیان الاهی می باشد. «موعود باوری» به معنای اعتقاد به وعده ای نسبت به آینده جهان و انسان ها، در جهت رهانیدن آنها از وضعیت نابسامان موجود و رساندن آنها به وضعیت مطلوب می باشد. لذا به فرد وعده داده شده نجات دهنده، «منجی موعود» می گویند.

منجی موعود و نجات بخش در نزد اقوام و ملل مختلف با آیین ها و فرهنگ های کاملاً متفاوت، به اشکال و صور گوناگون مطرح است اما همه در این مطلب متفق القول هستند که نجات بخشی خواهد آمد و آنان را از یوغ بندگی ستمکاران رهانیده و جامعه ای پر از عدل و داد به وجود خواهد آورد. اعتقاد به منجی و موعود آخرالزمان اصلی ضروری برای همه ادیان پویا و هدفدار است، به طوری که در نظر گرفتن ادیان بدون وجود منجی و موعود آخرالزمان آنها را ابتر و ناقص جلوه می دهد. تعبیرهای بسیار ارزشمندی از همه انبیاء از اول تا خاتم راجع به آخرالزمان رسیده و تقریباً بشارت موعود و وعده ی منجی جز اجتماعی ترین موضوعات بین همه ی ادیان الاهی و ابراهیمی است و همه گفته اند که کار نیمه تمام و ناتمام انبیاء و ادیان به دست این مرد بزرگ کامل خواهد شد.

۱: تعاریف و مفاهیم

الف: منجی گرایی

منجی گرایی، انگاره ای است که براساس آن، بیشتر اقوام و ادیان باور دارند روزگار، زمانی پایان خواهد پذیرفت و قبل از فرا رسیدن این دوران، بشر دوره سختی در پیش دارد و منجی پس از آن عیان خواهد شد. اصل منجی گرایی و باور رخ دادن جنگی فراگیر در آخرالزمان، همگانی است. براین اساس، جدالی سخت میان منجی و دشمنانش در خواهد گرفت. سرانجام، منجی آرمان شهری بنا می نهد که در آن، عدالت فراگیر می شود و ظلم و فساد از میان می رود. وجود چنین باوری حتی در اساطیر باستان مصری، یونانی، هندی، افریقایی، رومی، چینی و مشرق زمینی، از مابازای خارجی حکایت می کند که انسانها را بسوی انتظار مشترک برای منجی مشترک کشانده است.^۱

آرزوی بزرگ آینده موعود که بر آینده نوعی شناخت تاریخی است، سبب خلق تمدن و نظریه های راهبردی در سطح نظام بین الملل و جوامع شده است. بعبارت دیگر، خلق هر نوع ایده نظری و پیشرفت فکری و گونه های فرهنگی در تاریخ، انعکاس انتظاری است که براساس آن، بشر برای رسیدن به مرحله موعود یا تهیه مقدمات آن تلاش می کند که خود این «مرحله موعود» محصول شناخت تاریخی و مبانی نظری است. انتظار به منزله محصول شناخت تاریخی آن قدر در میان مکتبها و طیفهای فکری عمومیت دارد که حتی می توان انسان را «موجود منتظر» تعریف کرد. تولد و حیات «تمدن» انعکاس این تمنای بزرگ است، چنانکه رویگردانی بشر از بسیاری فرهنگها، ایدئولوژیها و نظریه ها نیز نشان از آن دارد که هیچ یک قادر به ارضای انسان و پاسخ گویی به تمنای درونی او نبوده اند. به عبارت دیگر، انسان از هر آنچه نمی تواند پاسخ گوی تمنای دستیابی او به عدالت، آزادگی، اخلاق و بهره مندی عادلانه از نعمتهای خدا باشد، دست شسته و بر شاهراه انتظار، چشم به آینده ای بهتر دوخته است. همه مدعیان نجات، سعادت مندی، رفاه و امنیت بشر نیز با اشاره به همین میل و تمنای مشترک، امکان بقا، بهره کشی و سوءاستفاده از طبیعت زلال و صاف انسانها را پیدا کرده اند.^۲

هرقومی، نام خاصی بر منجی خویش نهاده است و او را از قوم خود می داند. برای مثال، در باور یهودیان، مسیحی که ظهور کرده (همان مسیح حقیقی)، مسیح کذاب بوده است و مسیح حقیقی در آخرالزمان فرا می رسد. او پادشاه حقیقی قوم یهود است و قوم یهود را به سروری جهان می رساند. مسیحیان معتقدند همان مسیحی که به باور

^۱. شفیع سروسنایی، موعودگرایی یا انگاره آخرالزمان، ص ۳

^۲. شاه حسینی، تصویر منجی در رسانه های غرب، ص ۹

آنها مصلوب شده است، از آسمان رجعت می کند با نام «نازارین» به معنای ناصری که پادشاه جهان شده است و دشمنان را سرکوب می کند. زرتشتیان نیز به منجی خویش، «سوشیانت» باور دارند. بودایی ها نیز براین باورند که روزی «میتریه»، منجی آخرالزمان خواهد آمد. به اعتقاد ایشان، میتریه کسی است که در آینده می آید و هم اکنون در حال کمون است. او منتظر است زمان ظهورش در زمین فرا رسد. در آن وقت، به مرتبه شهود و اشراق می رسد و خلاق را در عصرخویش، به سرمنزل سعادت رهبری می کند و به همگان مژده می دهد آنها را از چرخه برگشت به دنیای سراسر رنج نجات خواهد داد. مسلمانان نیز ظهور مهدی موعود را از سلاله پیامبر اعظم انتظار می کشند که در پایان جهان خواهد آمد و زمین را پس از آنکه پر از ظلم شده باشد، از عدل و داد پر خواهد کرد.^۱

ب: مفهوم صهیونیسم

صهیون، نام کوهی در بیت المقدس است که جایگاه هیکل سلیمان نبی { بوده است. گاه، این واژه نزد یهودیان به معنای شهر قدس، شهر برگزیده خداوند و شهر مقدس آسمانی به کار می رود و به طور اعم، بر سرزمین مقدس نیز اطلاق می شود؛ ولی در متون دینی یهود، صهیون اشاره به آرمان و آرزوی یهود برای بازگشت به سرزمین داوود و سلیمان { و تجدید دولت یهود دارد؛ به عبارت دیگر، صهیون برای یهود، سمبل رهایی از ظلم، تشکیل حکومتی مستقل و حکمرانی بر جهان است و از این رو، یهودیان خود را فرزندان صهیون می دانند.^۲

صهیونیست، به کسی اطلاق می شد که به دلیل دلبستگی به کوه صهیون و سرزمین بیت المقدس، زندگی رهبانی را برگزیده، تارک دنیا شده و با سکنا گزیدن در کوه صهیون و ترک زندگی مادی، به عبادت در آن دیار مشغول می شد؛ اما با ظهور و تولد آن در قرون هفدهم و هجدهم، به مرور به اشاعه و ترویج نگرش های نژادپرستانه مبتنی بر برتری و رجحان قوم یهود بر سایر اقوام مبادرت کرد. این تبلیغات، سبب شد که در اواخر قرن نوزدهم، واژه «صهیونیست» به کسانی اطلاق شود که یهودیان را نژاد اصیل و قوم برتر می دانستند و معتقد بودند که خداوند بنی اسرائیل را بر سایر اقوام برتری داده و حاکمیت بر کره زمین را به آنان واگذار نموده است.^۳

^۱. شفیع سروستانی، موعودگرایی یا انگاره آخرالزمان، ص ۴

^۲. بخشی، فرهنگ علوم سیاسی، ص ۳۶۹.

^۳. واعظی، نبرد نابرابر روند ظهور و سقوط رژیم صهیونیستی، ص ۱۱-۱۲.

در برخی از متون، تعریف اصطلاح صهیونیسم این گونه ذکر شده است: «صهیونیسم، مرام و مسلک حزب بین‌المللی یهود، و مسلک گروهی است که طرفدار سلطه و نفوذ یهودیان بر اقوام و ملل دیگرند؛ نهضتی که از اواخر قرن نوزدهم به منظور ایجاد میهن یهودی در فلسطین پدید آمد؛ نهضتی مایه‌گرفته از آرمان مسیحایی طایفه بنی‌اسرائیل برای رسیدن به ارض موعود و تشکیل ملت و دولتی واحد.»^۱

صهیونیسم، دارای ابعاد مختلف است، از آن جمله: صهیونیسم سیاسی، دینی، کارگری، دموکراتیک، رادیکال، و توسعه‌طلب. معروف‌ترین تقسیم صهیونیسم، طبقه‌بندی آن به دو بخش سیاسی و دینی است. صهیونیسم دینی، با مهاجرت یهودیان در قرن ۱۴ شمسی (قرن ۲۰ میلادی) به فلسطین مخالف است؛ بلکه در انتظار انسانی رهایی- بخش در آخرالزمان نشسته است که یهودیان و تمام آدمیان را به سرزمین ابراهیم و موسی^۱ یا سرزمین نجات بازگرداند.^۲

۲. نقش صهیونیسم در القای منجی

جنبش صهیونیسم یهودی معتقد است موعودگرایی، واسطه‌ای است که کانون قدرت جهان بر آن تمرکز کرده است و برای توجیه‌پذیری اعمال سیاسی از آن بهره‌برداری می‌کند. انگاره موعودگرایی و چشم به راه بودن، فرجامی است خوش برای جهانی که وضع فلاکت بار موجود انسان را به آرمان شهر موعود تغییر می‌دهد. امروزه تبلور این درنگ نویدبخش در ادیان ابراهیمی (مسیحیت، یهودیت و اسلام)، به جلوه‌ای فراتر از یک انگاره بدل شده است و معتقدان به آن، کاربست راهبردی برای آن فراهم کرده‌اند. واسطه‌سازی، اساس قدرت‌های جدید شده و جنبش صهیونیسم یهودی از آن دست واسطه‌ها به شمار می‌آید؛ که موعودگرایی، واسطه‌ای است که کانون قدرت جهان بران تمرکز کرده است و برای توجیه‌پذیری اعمال سیاسی از آن بهره‌برداری می‌کند.

مطالعه ساز و کار جنبش صهیونیسم مسیحی و کار ویژه‌های اعتقادی در عرصه‌های سیاسی-اجتماعی، ما را معطوف منشایی متعالی می‌کند، که کاملاً توجیه‌پذیر بوده و در افکار عمومی ریشه دوانده است. از دیگر عواملی

۱. بناب، عملکرد صهیونیسم نسبت به جهان اسلام، ص ۲۲.

۲. احمدی، ریشه‌های بحران در خاورمیانه، ص ۳

پادشاهی بزرگ و شکوه مند خاندان داوود مبدل گشت که به فرمان الهی و با دمیده شدن روح خدا در او و کومت شایسته ای که در «صهیون» بر پا خواهد کرد، برای همه ی جهان، نمونه خواهد شد.^۱

از این رو امید به «آینده ی روشن» و «نجات انسان»، نقطه ی مشترک همه ی ادیان است که برخی از محققان، همین عطش و سوز فطری و دسته جمعی بشر را، بهترین دلیل بر وجود منجی ای می دانند که انسان را به نجات برساند و عطش او را سیراب کند؛ زیرا، عطش انسان، بهترین گواه بر وجود آب در هستی است. در مقابل، برخی با ارائه ی تحلیلی مادی گرایانه، علت اعتقاد جمعی و عمومی ادیان به منجی را در جای دیگری می جویند. آنان، انگیزه ی پیدایش چنین فکری را، وجود فشارهای اجتماعی و کمبودها و ضعف های مروجان و پیروان ادیان می دانند که برای رهایی از انبوه مسائل یاس آفرین، به یک دژ خیالی (امید به آینده روشن) پناه آورده اند، نه آن که عطش واقعی به این مسئله، در بشریت احساس شود. روشن است که عطش کاذب - اگر دلیل باشد - دلیل بر سراب است، نه آب!^۲

جدای از مباحث فکری و استدلالی، تاریخ، گواه سستی این دیدگاه و دوری آن از واقعیت است؛ زیرا، ادیان - بویژه اسلام - در اوج عظمت و قدرت خود، مسئله ی منجی و پایان زیبای جهان را مطرح کرده اند. مژده و بشارت هایی که در شهر مدینه و در اوج عظمت و قدرت اسلام مطرح شده، در مکه و در غربت اسلام بیان نشده است. این خواست و عطش همگانی، حکایت از واقعیت خارجی «آب» دارد، نه «سراب»^۳.

^۱. جان بایر ناس، تاریخ جامع ادیان، ص ۴۸۴

^۲. گرینستون، انتظار مسیحا در آیین یهود، ص ۳۰

^۳. رضایی، تاریخ ادیان، ص ۱۶

نتیجه گیری

صهیونیسم، با بهره‌برداری از مفهوم موعودگرایی، ایده‌ی بازگشت به سرزمین موعود را با انگیزه‌های ملی‌گرایانه و سلطه‌جویانه ترکیب کرد و به نوعی، موعودگرایی را در جهت منافع سیاسی و اقتصادی خود مصادره کرد. این جنبش، برخلاف آموزه‌های الهی که در پی صلح و عدالت برای همه بشریت است، به تفرقه‌افکنی، تحمیل سلطه و برتری جویی دامن زده است. صهیونیسم از طریق ادعای پیوند با باورهای دینی، خود را حامی یک آرمان الهی جلوه می‌دهد، در حالی که بسیاری از اقدامات آن با اصول اخلاقی و عدالت‌خواهانه‌ی ادیان، از جمله یهودیت در تضاد است. این جنبش با تکیه بر ایدئولوژی افراطی و انحصارطلبانه، چالش‌های گسترده‌ای در سطح جهانی ایجاد کرده و همچنان یکی از موانع بزرگ در مسیر تحقق عدالت و مدیریت جهانی بر پایه‌ی اصول انسانی و الهی به شمار می‌رود. او ایده خود را از طریق مبلغان خود و از طریق امپراطوری رسانه‌ای از جمله هالیوود در سطح جهان گسترده کرد. با وجود دهه‌ها تبلیغ و تصویرسازی از باورهای تحریف‌شده خود و از دیگر سو تخریب باورهای اسلامی درباره منجی، اکنون در حالت انفعال قرار گرفته و جهانیان در ماجرای غزه متوجه شدند که صهیونیست‌ها سالها به آنها دروغ گفته‌اند و در واقع خوی حیوانی و وحشی‌گری خود را به نمایش گذاشتند.

«موعود باوری» و «اندیشه نجات» در آیین یهودیت، با محوریت یهوه، برگزیدگی و سرزمین موعود می باشد؛ یعنی اعتقاد به یهوه و خدایی نجات دهنده و نیز، اعتقاد به این که آنها قوم برگزیده هستند (قومی که خدا آن‌ها را انتخاب کرده و بر اقوام دیگر برتری داده است) و همچنین اعتقاد به این که، سرزمینی (کنعان) را برای آن‌ها در نظر گرفته است و به دلیل این که برگزیده بوده اند؛ این سرزمین به آنها عنایت کرده است. اما در این بین، افرادی که این معادله را شکل بدهند، یعنی از سمت خدا بیایند و سرزمین موعود را به قوم برگزیده خدا عنایت و موانع را برطرف کنند، «ماشیح» هستند؛ و هر چند آن‌ها منتظر فردی هستند از فرزند داوود که این نقش را به طور کامل ایفا کند؛ تا آمدن ماشیح اصلی، اگر کسی این نقش و معادله را بر عهده گرفت، باز می تواند ماشیح باشد و نقش منجی و موعود را اجرا کند.

منابع

*قرآن کریم

۱. اپستاین، ایزیدور، بررسی تاریخی یهودیت، بهزاد سالکی، چاپ دوم، موسسه حکمت و فلسفه، تهران، ۱۳۸۸ ه. ش.
۲. آجیلی، هادی، ارتباط هویتی میان یهود و صهیونیسم، فصلنامه راهبرد، شماره ۴۱، ۱۳۸۵.
۳. احمدی، حمید، ریشه‌های بحران در خاورمیانه، ناشر: کیهان، ۱۳۷۷.
۴. آذیر، اسد الله، منجی باوری در آیین زردشت و ادیان ابراهیمی، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان، قم، ۱۳۸۳ ه. ش.
۵. _____، گونه‌شناسی اندیشه منجی موعود در یهودیت، چاپ اول، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ۱۳۸۹ ه. ش.
۶. اشتاین سالتز، آدین، سیری در تلمود، ترجمه باقر طالبی دارابی، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب، تهران، ۱۳۸۲.
۷. آقابخشی، علیرضا و مینو افشاری‌راد، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۳.
۸. بناب، علی، عملکرد صهیونیسم نسبت به جهان اسلام، قم، نشر مؤسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵.
۹. بهروز، محمدرضا، مقاله نگاهی به پیامدهای زیان بار ماهواره در خانواده، ره توشه راهیان نور، رمضان ۱۳۹۳ ه. ش.
۱۰. بورانی، علی، ماشیح مسیح مهدی در ادیان ابراهیمی، اصفهان، مرغ سلیمان، چاپ اول، ۱۳۸۹ ه. ش.
۱۱. جعفری، محمدصابر. مهدی انکاری، انتظارستیزی، تهران، نشر انتظار موعود، ۱۳۸۱.

۱۲. خواص، امیر، مسیح در آیین یهود، مجله معرفت ادیان، موسسه امام خمینی، سال اول، شماره اول، زمستان ۱۳۸۸ ه ش

۱۳. دورانت، ویل، تاریخ تمدن، عنایت، حمید، تهران، انتشارات کتیبه، چ چهاردهم، ۱۳۹۰ ه ش

۱۴. رحمانی، شمس الدین، تصویر آینده، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۹.

۱۵. رحیم کارگر، نظرخواهی دکترین مهدویت، انتظار موعود، سال پنجم، ش ۱۶، ۱۳۸۴

۱۶. رسول زاده، عباس، آخرالزمان و حیات اخروی در یهودیت و مسیحیت، قم، معرفت ادیان، ش ۲، بهار ۱۳۸۹

۱۷. رضایی، عبدالعظیم، تاریخ ادیان جهان، انتشارات علمی، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۶.

۱۸. الساده، مجتبی. استراتژی دشمنان در جنگ علیه امام زمان، ترجمه سیدشاهپور حسینی، ماهنامه موعود، شماره ۹۴، ۱۳۸۷

۱۹. سلیمانی اردستانی، عبد الرحیم، نگاهی به خداشناسی یهود در قرآن، قم، فصلنامه هفت آسمان، شماره ۴۰، سال دهم، ۱۳۸۷ ش

۲۰. شاکری، روح الله، منجی در ادیان، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود، ج ۱، ۱۳۸۹ ه ش

۲۱. شاه حسینی، مجید، تصویر منجی در رسانه های غرب، (روی خط اینترنت)، منتشر شده در تاریخ ۱۳۸۴/۱۰/۱۸، قابل دسترس در آدرس: www.rasad.ir

۲۲. شفیعی سروستانی، اسماعیل، موعودگرایی یا انگاره آخرالزمان، (روی خط اینترنت)، گفتگویی در کنفرانس موعود ادیان (۱۳۸۲/۱۱/۲۴) به همت مرکز اسلامی انگلستان و مشارکت نزدیک مرکز گفتگوی ادیان انگلستان و نمایندگی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در شهر لندن، قابل دسترس در آدرس: www.muood.org

۲۳. طاهری، محمد حسین، یهودیت، قم، مرکز بین المللی المصطفی، چاپ اول، ۱۳۹۰ ه ش.

۲۴. غلامرضا بهروز لک، درآمدی بر مسائل سیاسی دکترین مهدویت، انتظار (انتظار موعود)، شماره ۱۶، ۱۳۸۴

۲۵. فرج نژاد، محمدحسین، اسطوره های صهیونیستی سینما، تهران، نشر هلال، ۱۳۸۷
۲۶. قنبری آلانق، محسن. صهیونیسم مسیحی و انگاره موعودگرایی، قم: نشر مؤسسه آموزشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۸
۲۷. کتاب مقدس عهد عتیق و عهد جدید، ترجمه فاضل خان همدانی، ویلیام گلن، هنری مرتن، تهران: اساطیر، ۱۳۷۹
۲۸. کریمی نیا، محمد مهدی، ماهیت اعتقادی و دینی صهیونیسم، کتاب نقد، ش ۳۲، پاییز ۱۳۸۳، ص ۷۴، ۷۵؛ همچنین (روی خط اینترنت) منتشر شده در تاریخ ۱۳۸۴/۱۱/۲۳، قابل دسترس در آدرس www.rasad.ir :
۲۹. کلاپرمن، ژیلبرت و لیبی، تاریخ قوم یهود، مسعود همتی، تهران، نشر گنج دانش، چ اول، ۱۳۴۹ ه ش
۳۰. گرینستون، جولیس، انتظار مسیحا در آیین یهود، حسین توفیقی، قم، دانشگاه ادیان، چ دوم، ۱۳۸۷ ه ش
۳۱. محمدی، محمد حسین، آخرالزمان در ادیان ابراهیمی، قم، بنیاد حضرت مهدی، چاپ دوم، ۱۳۹۰ ه ش
۳۲. منصوریان، محمدعلی، صهیونیسم مسیحی و جهان اسلام، کتاب نقد، ش ۳۲، پاییز ۱۳۸۳.
۳۳. موحدیان عطار، علی، گونه شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۸۹ ش.
۳۴. ناس، جان بایر، تاریخ جامع ادیان، علی اصغر حکمت، تهران، علمی فرهنگی، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۸ ه ش
۳۵. واعظی، حسن، نبرد نابرابر روند ظهور و سقوط رژیم صهیونیستی، چاپ اول، تهران، سروش، ۱۳۷۹ ش.